

# MLADI PREKMUREC

SEPTEMBER — OKTOBER

---

*Šiftar Ivan*: Večer slovenske besede \* *Miško Kranjčec*: Spomenik \* *Pajlin*: Bratu \* *Dr. Roman Savnik*: Dvajset let slovenske uprave v Prekmurju \* *Marika Kardoš*: Pesem vodé \* *Fr. Gumilar*: Ilustracije legende sv. Ladislava v Turnišču in drugod \* *F. Kališ*: Dekle iz Vielacha \* *Vran*: Videl sem . . . \* *Pišta Kovač*: Marjetica \* *Bukvič Franc*: Borovo gostüvanje \* *Fran Trdko*: Gospodarsko življenje Prekmurja \* *Janko Liška*: Nekoliko obračuna \* Poročila o knjigah \* Zapiski

# MLADI PREKMUREC

---

izhaja v dvojnih številkah petkrat letno v Murški Soboti. \* Tiska ga Prekmurska tiskarna, za tiskarno odgovarja Hahn Izidor v M. Soboti.

Izdaja za konzorcij in za uredništvo odgovarja dr. Vadnal Ludvik v M. Soboti. \* Rokopise in dopise sprejema urednik Šiftar Ivan, akademik, Petanjci, pošta Rankovci. \* Rokopisi se ne vračajo.

Naročila, reklamacije in oglase sprejema Uprava Mladega Prekmurca v M. Soboti, Aleksandrova cesta. \* Cene oglasov po dogovoru.

Letna naročnina 30 din, za dijake in visokošolce 20 din, za inozemstvo 50 din. \* Št. ček. računa 17.862.

Uredništvo se priporoča za knjige v oceno.

---

## N A R O Č N I K O M

---

Tale številka (7—8) je izšla šele po daljšem presledku: ker Mladi Prekmurec avgusta in septembra ne izhaja in ker te številke (7—8) ni bilo mogoče tiskarni zaradi višje sile natisniti okrog 1. oktobra, kakor smo napovedali v številki za maj—junij. Prosimo c. naročnike, da nam zamudo oprostite.

\*

Naročnike, ki jim prilagamo položnice, prosimo, da nam naročnino čimprej nakažejo. Priporočamo se za prispevke za tiskovni sklad (vsoto sporočite na hrbtni strani položnice).

---

## Večer slovenske besede

(28. septembra)

*Ivan Šiftar*

Toliko je boli, ki bi nam morale biti vsem skupne, pa niso. — Danes in še posebno v Prekmurju je slovenska beseda tujka „gospodi“. Ni bil zavoljo te gospode ta večer; saj je prav, da ni prišla poslušat. Bil pa je za nas mlade, ki imamo vero v svoj narod in v uresničenje njegovih pravic.

Menim, da je jasno, zakaj smo se najprej poklonili pred spomenikom prvih prekmurskih književnikov; kajti ti so že v 18. stoletju delali za slovensko „okrogolino“, ker so začeli spoznavati, da niso to, kar so hoteli grofje. Skromno so delali, skromno umirali in še skromnejše je bilo zvečer pod dežniki neoficielno odkritje njim v čast postavljenega spomenika.

Nihče o njih ne govori, le zgodovina in spomenik. Pa kdo bi se spominjal Temlina, začetnika prekmurske književnosti; Mihaela Severa, ki je posvetil vse svoje delo „lūblenomi slovenskomi narodi“; prekmurskega Trubarja Štefana Kūzmiča, ki je začel pisati zaradi „pomanjkanja slovenskoga dūševnoga pisanja“. V predgovoru Kūzmičevega Nouvega zakona je prvič samozavestno stavljeno vprašanje: „Što de tak kráto našim med Mürom i Rábom prebŕjvajočim Slovenom te sv. bože knige na svoj jezik obračati?“ Kmalu nato se je z Miklošem Kūzmičem začela katoliška književnost, ki pa ni dosegla protestantske. Po smrti obeh Kūzmičev se obe strani oddaljujeta od naroda, kateremu so prejšnji pisci posvetili svoja dela. V dobi najhujše načrtne madžarizacije je spoznal dr. Ivanoci, da „lūdstvo se pokvári, či ne bode melo knige i poštenoga čtenjá“. Po vojni je protestantska književnost ostala, kjer je bila prej, katoliška pa je šla dalje ter si vsaj z razumom osvojila misel slovenske narodne skupnosti (če bi jo bila sprejela tudi čustveno, bi bilo manj kolebanja med književnim jezikom in d.alektom).

Tem, ki so bili slovenski glas vpijočega v puščavi, sta položila venca Klub prekmurskih akademikov in mariborski Umetniški klub, da pokazeta povezanost sosednih obmejnih pokrajin, kakor je to po-

vedal dr. Makso Šnuderl. (Njegov govor ob spomeniku bo objavljen v prihodnji številki, za katero bodo prispevali vsi recitatorji.)

Pred nastopom recitatorjev jih je v imenu KPA, ki je priredil večer, pozdravil Franc Šebjanič s sledečim nagovorom :

„Bodite prepričani, da smo Vas prekmurski akademiki, sinovi in hčere te obubožane, zatirane in najrazličnejšim vetrovom izpostavljene slovenske pokrajine, pričakovali z veliko radostjo, ki je ni skalilo niti rovarjenje nekaterih nepoštenih ljudi. Zavedamo se, da prihajate v našo sredo kot glasniki slovenske besede z mejne obdravske krajine, s katero nas veže vse, kar je življenjsko nujno in kar nosi pečat slovenske narodne skupnosti. Današnji večer naj ne bo zgolj mimobežna kulturna prireditve, temveč iskrena manifestacija, ki naj še poglobi in zacementira sodelovanje in medsebojno razumevanje življenja dveh obmejnih slovenskih pokrajin in njenih umetniških izpovedovalcev. Mi vsi lahko namreč upamo v lepšo bodočnost samo v okviru teh neizpodbitnih dejstev, ki so jim na teh starodavnih panonskih tleh položili temelje v pisani besedi že prvi prekmurski nabožni pisci in buditelji : oba Küzmiča, Borovnjak, Baša, Ivanoci in drugi, v poslednjem času pa s svojim delom Miško Kranjec.“

Skupnost, ki sloni na moči pisane besede, druží v Umetniškem klubu ljudi vseh naziranj in poklicev : od delavca Čufarja do kateheta dr. Cajnkarja. Po Šnuderlovem nagovoru je bral prvi Branko Rudolf svojo tiho, a globoko optimistično liriko. Najmočneje je učinkoval prevod kitajske Da nismo zreli, ki je kot nalašč za naše razmere. Manj kot Norveška nam je ostala v spominu Tišina (prekmurski motiv). V Haloze, kraj največje bede in popivanja ob trgatvi, nas je povedel Anton Ingolič z odlomkom Likof iz nastajajočega romana Žeja, v katerem namerava realistično opisati viničarje. Njegova beseda je bila živahna, le škoda, da je v tem odlomku več opisovanja kot dialoga, ki se da laže in pa učinkoviteje recitirati. S Hans Wellackom je ogrel poslušalce Radivoj Rehar in bi zadel v živo marsikoga, če bi bil prisoten. Ako bi bral malo počasneje pesmi Moje življenje in V Lendavskih goricah, bi z njima dosegel večji učinek, kot ga je. Prvo polovico večera je zaključil dr. Stanko Cajnkar z esejem Kaj se dogaja z nami, kjer izpoveduje dognanja svojega iskrenega iskanja. Saj vsi čutimo, da nekaj manjka novemu redu, ki prihaja, in Cajnkar pravi, da mimo osebne svobode in ljubezni ne bo smel iti novi čas.

Po odmoru je dr. Makso Šnuderl bral odlomek iz še neobjavljenega romana Osvobodjene meje, kjer si viničarji ravno tako, kot so si Prekmurci, razlagajo cesarjev padeč in svobodo. Dr. Ivan Dornik

je z ljubeznijo in z večino recitiral Elegijo, pesem otožnega spominjanja na mrtvo mater, ter prav takó asociativno napisano črtico Skrinja stare matere. Toplina njegovega spominjanja na pokojne svojce je očitno ganila poslušalce. Zadnji je bral Tone Čufar. Prebral je odlomek iz novele Odkritje g. Krtina, kjer obravnava podlost, prikrito z zlagano nesebičnostjo. Ker je moral tekst skrajšati, zato mu je manjkalo psihološke prepričevalnosti. Recitacijo je kvarilo, da je proti koncu bral pretiho in prehitro. Morda bi dosegel večji uspeh z branjem kakega odlomka iz drame Polom.

Takšen je bil večer slovenske besede. Zunaj jesenski dež, v dvorani pa le ljudje, ki niso iskali senzacij in niso prišli iz „spodobne vljudnosti“, ampak iz ljubezni do slovenske besede, tega najvernejšega izraza naših čustev in hotenj.

## Spomenik

*Kranjec Miško*

Če pridete v Soboto, si ne pozabite ogledati poleg vseh drugih stvari tudi spomenik prekmurskim književnikom. Spomenik stoji ob široki, cvetlični poti proti gradu. Na desni strani, za mladimi topoli. Da ne boste iskali kakega bronastega ali marmornatega konja in na njem negibnega jezdeca ! Ne, našli boste veliko kamenito knjigo na širokem podstavku. Knjiga je zaprta, na platnicah pa ima napise, ki kažejo, da je na tej zemlji tudi v davnini prebival slovenski človek, in da je na tej zemlji živel človek, ki je pisal za ta rod v njegovem jeziku ; ustvarjal je kulturo za to zaslužnjeno ljudstvo. Bili so težki časi, polni negotovosti, pa vendarle polni vere in upanja.

Nič naj vas ne moti, ko si boste ogledovali ta spomenik, da še ni bil, kako pravimo : odkrit. Malce čudna stvar, ne ? Saj vsi dobro vemo, da niso spomeniki glavna stvar, kadar kak odbor kaj sklene, temveč da je bilo in bo tudi ostalo pri vsem glavno odkritje. To odkritje je ponavadi povezano tudi z blagoslovitvijo. Ta spomenik v Soboti, postavljen v čast prekmurskim književnikom, skromni, pa vendar dostojni prekmurski kulturi, tistim redkim ljudem, ki niso utonili v tujem, močnejšem narodu, a prav tako v čast prekmurskemu ljudstvu, ki v tisoč letih ni umrlo, ta spomenik ni bil niti nikdar odkrit, niti blagoslovljen.

Odkritja vseh spomenikov se vrše na lepo nedeljsko predpoldne, ko sije sonce na mestne hiše ; ljudje vrejo od vseh strani in se zgri-

njajo okoli spomenika, ki je tačas še zakrit. Govorniki, in to so navadno člani odbora, ki si je nadel tako veličastno nalogo, kakor je postavitve spomenika, si brišejo čelo, se nasmihajo znancem, kakor bi hoteli pokazati, da niso vznemirjeni. Pri tem pa neprestano mislijo na govor, ki ga imajo v žepu in ki jim ga je sestavil bog ve kak pisun za kozarec vina. Med tem prihaja godba in ljudje vzklikajo, zakaj glej, pripeljal se je zastopnik oblasti, ako že ne sama oblast. V sprevedu so konjeniki, narodne noše, narodne dame, Sokoli, Slovenski fantje, oča župan, bivši in zadnji narodni poslanec, razni zastopniki iz drugih krajev in stotine izletnikov, ki so prišli pogledat malo mestece, kjer bo popoldne tako prijetna veselica.

Ves prostor okoli spomenika je natrpan z ljudmi, ki nad njimi sije lepo sonce. V parku kričijo vrabci, beli golobi letajo nad strehami. In tedaj se začne tista velika slavnost, ki ji pravim odkritje spomenika. Botrca odkrije spomenik, ki je seveda blagoslovljen, govorniki se vzpenjajo na oder, da bi videli velike množice; stegujejo desnico zdaj sem, zdaj tja, jo dvigajo in spet spuščajo, se prijemajo za prsi in se nazadnje razjočejo. (Natančno ne morem povedati, kaj taki govorniki govore, ker sem bil vedno v zadnjih vrstah in nisem slišal ničesar; opisujem samo, kar sem videl.) Potem nastopi drugi, tretji, četrti in bog ve koliki govornik. Toliko časa nastopajo, stegujejo roke, grozijo in se jočejo, da nazadnje tudi bližji ljudje jočejo; in ko jočemo tudi mi, ki stojimo v zadnjih vrstah, je slavnosti konec. Godba zaigra, golobi spet vzletijo nad strehe, ljudje se odpravljajo, si brišejo čela, se pogovarjajo, spomenik pa ostane: osamel, zapuščen, kakor bo stal poslej do svojega konca. Samo kak mestni pinč bo še kdaj dvignil nogo proti njemu in ga zalil.

Spomenik prekmurskim književnikom (umrlim namreč, ne pa Kleklu, Matiji Balažicu, Godini in meni) tega slavja ni doživel in ga, kakor vse kaže, tudi nikdar ne bo.

Čudna je ta zgodba, zakaj to je menda edini spomenik na vsem svetu, ki ni bil nikdar odkrit, pa je vendar izročen v javno uporabo. Bili so časi narodnega navdušenja, lansko leto, ko nam je grozila nevarnost. Sestal se je nekak Meddruštveni odbor, ki si je v velikem navdušenju za delo in narod nadel tudi prelepo nalogo, da postavi kulturi spomenik. Treba je priznati, da je bilo v tej gesti nekaj velikega in lepega. Nekaj takega, kar spominja človeka lepih mladih dni, ko je bil še sam poln idealov in navdušenja. Sklenili so in se niso nič dosti obotavljali: naročili so arhitektu načrt, kamnosekom izdelavo in stvar je šla. Preden je bil spomenik gotov, a vendar že pri kraju,

je odbor obupal nad seboj, zadremal in prepustil spomenik lepó usodi. Kamnoseki so spomenik napravili in ker niso znali z njim kaj drugega početi, so ga postavili tja, kjer mu je arhitekt določil prostor.

Vsega tistega, kar se dogaja z drugimi spomeniki, pri tem ni bilo. Ni bil nikdar niti zakrit s platnom, niti nikdar odkrit, ne blagoslovljen. Morda ga niti člani odbora niso hoteli videti, kakor bi jih bilo sram svojega nedavnega navdušenja. Nihče ni sestavljal govorov, nihče se jih ni učil na pamet, godba ni igrala, ljudje se niso jokali, botrci ni bilo treba, da bi si kupila obleko za to slavnostno priliko, in oblast ni imela niti prilike, da se izkaže, niti kakih skrbi zaradi občinstva.

Spomenik stoji v parku ; na desni strani, če greste proti gradu. Marmornata velika knjiga. Ampak zaprta, hvala bogu! Ljudje se ozrejo po njem in gredo dalje. Stoji spomenik v čast in slavo tistim, ki so v davnih časih stali za svojim ljudstvom in mu kazali pot, a kot slaba vest tistim, ki jih je nekoč za trenutek obšlo veliko navdušenje nad svojim ljudstvom, pa jih je nenadoma postalo tega sram. Nič ne de, spomenik vrši svojo nalogo ; ljudje, ki gredo v grad, se ozrejo po njem. Morda pa kdaj pride čas, ko se bo ljudstvo zbralo ob tem spomeniku in pogledalo v svojo grenko preteklost in v svojo neveselo sedanost.

## Bratu

*Pajlin*

Pet let brezslušno je v minuloost zatoniło,  
odkar ti, brat, pomladi slednja zarja je zbledela  
in zemlja te na svoja topla prsa je prižela.  
Na njih zaspal si, ko srcé se je vmirilo.

Na vrtu petič črešnja v soncu je vzcvetela.  
Kot prej še vedno kliče mati te v nočeh brez spanja,  
ko v žalosti nad molk minulih let se sama sklanja.  
Poljana rože, ki jih v jesen je pred mrazom vase vzela,  
spomladi spet še lepše je vrnila. Tebe noče !  
Oko že ugaslo naj poslednjo solzo za teboj izjoe ?

O, dragi brat, če moreš, še z roko strohnelo  
razbij, razbij nad sabo mrzle stene groba

v temó let petih naj zasije sonca spet svetloba !  
Srce, zakaj v brezupnem klicu znova si zakrvavelo ?

Na vrtu črešnje cvetje je zvenelo in odpalo.  
Ah, brat, le mirno spi ! Minile bodo bolečine.  
Ko zbit v življenja bedi bom omahnil sred ravnine,  
vse bo prešlo, le mrtvo mi srcé bo še ostalo.

## Dvajset let slovenske uprave v Prekmurju (Razmišljanja ob Spominskem zborniku Slovenije\*)

*Dr. Roman Savnik*

Z enoletno zamudo je izšel lansko leto obsežen jubilejni zbornik, ki naj pokaže slovensko bilanco zadnjih dveh desetletij v upravno-političnem, kulturnem in gospodarsko-socialnem oziru. Zbornik posebno ne zadovoljuje, ker prinaša le malo originalno zasnovanih razprav, vendar je v njem zbranega toliko statističnega gradiva, da daje precej popolno sliko našega razvoja v Jugoslaviji. V skladu s programom Prekmurje ni posebej obravnavano, knjiga pa nanj pogosto opozarja. Zlasti poučni so statistični podatki za posamezne srece, ker moremo primerjati razmere v Prekmurju s stanjem v drugih slovenskih pokrajinah.

Uvodna Bohinčeva zemljepisna razprava podčrtava svojski značaj prekmurske dežele in Prlekije. Tu namreč „biva morda najbolj slovenski človek, kajti v ravninskih predelih ob Muri in Dravi je prvotni slovenski naseljenec lahko nadaljeval z življenjem, kakršnega je bil vajen iz svoje vzhodne pradomovine“. Tudi zgodovinski oris (S. Kranjec) se posebej bavi s Prekmurjem. Opisana je borba za priključitev dežele k Jugoslaviji, mimogrede pa je omenjena tudi značilna notranjepolitična usmerjenost Prekmurcev, ki se je n. pr. pokazala pri volitvah l. 1923. (volilni uspehi takratne Slovenske kmetijske republikanske stranke).

O slovenski upravi v Prekmurju (D. Trstenjak) ne dobimo dobre in popolne slike. Pač se navaja ustanovitev okrajnega glavarstva v Soboti l. 1921., a kasnejša osamosvojitve lendavskega sreza se ne

---

\* **Spominski zbornik Slovenije.** Ob dvajsetletnici Jugoslavije. Ljubljana 1939. Uredništvo : dr. Jože Lavrič, dr. Josip Mal, dr. France Stele. Str. 703.



omenja. V daljši razpravi ugotavlja V. Golia, da je takojšnja razširitev našega pravosodstva na pridruženo Prekmurje zadela na obilo težav, da pa ni bilo zaradi tega nikdar kakih načelnih pritožb. Zelo velik nedostatek pa so še vedno zemljiške knjige. Stare ogrske so iz l. 1858. Imamo skoraj vse (kolikor vem, je nimamo za Trdkovo), a so nepregledne in zelo pomanjkljive. Potreba po novih zemljiških knjigah je neodložljiva, toda novo katastrsko merjenje se vrši tako počasi, da ne bo še desetletja končano, ako bomo delali z dosedanjo brzino. Izmed 171 prekmurskih katastralnih občin jih ima doslej novo zemljiško knjigo šele 16. Pripominjam, da je naprava novih zemljiških knjig nujna tudi zaradi ugotovitve pravih krajevnih in ledinskih imen, glede katerih je prav v Prekmurju silna zmeda. O tem priča Maučecev zemljevid Slovenske krajine, v tem nas potrjujejo poizvedovanja na licu mesta pri domačinih, kjer je zlasti mlajši rod že povsem pozabil nekatera stara lepa imena; isto priča tudi jubilejni zbornik, ki ne navaja enotno niti imena dežele (Prekmurje, Slovenska krajina, Slovenska Krajina).

Cerkvene razmere Prekmurja (V. Steska) so podane nepopolno (cerkvena organizacija kalvincev!) in deloma nejasno (kar dvakratno preseljevanje naših evangeličanov?). V poglavju o šolstvu se ne navaja bivša meščanska šola v Soboti, ki so jo odprli že l. 1911. V istem mnogo pretesnem posloppju se še vedno stiska do letos nepopolna državna gimnazija. Ne samo, da ji javna oblast ni oskrbela primerne novega poslopja, še okrnjevali so jo venomer, četudi statistični pregled naših srednjih šol naravnost vpije, da ima ta do letos nepopolni zavod znatno večji dotok dijaštva kot ptujška, novomeška, kočevska gimnazija.

Če merimo splošno ljudsko kulturo po pismenosti prebivalstva, moramo ugotoviti, da se Prekmurje že skladno uvršča v ostalo Slovenijo. Sicer je soboški okraj z 80/0 nepismenih na predzadnjem mestu (dravograjski okraj jih ima 140/0), toda lendavsko okrožje s 30/0 nepismenih je že v isti vrsti s kamniškim ali črnomeljskim srezom.

Kulturno udejstvovanje Prekmurcev je kar dobro poudarjeno. Omenjen je ves njihov revialni tisk. Med večjimi publikacijami, ki obravnavajo prekmursko ozemlje, se navaja zbornik Slovenska krajina; med domačini, ki vidno sodelujejo v naših znanstvenih revijah, sta imenovana slavist V. Novak in geograf M. Maučec. V svojem tehtnem pregledu slovenskega leposlovja po svetovni vojni je F. Koblar krepko označil pomen Miška Kranjca, ki „predstavlja s svojim premočrtnim

pripovedovanjem, s katerim objema snovi in duhovni svet, zadnji oblikovni način sodobne epike in njen popolni povrat k domači zemlji“.

Dokaj izčrpni kulturni pregled je poučen tudi, ker nam pokaže, da Prekmurje še ni dalo nobenega pomembnejšega likovnega umetnika (slikar Vrečič živi na Madžarskem) in glasbenika. Prekmurske umetniške spomenike sicer dobro poznamo, kažejo se začetki naše domače tvornosti — o tem pričajo prve umetniške razstave v Soboti in Lendavi in preurejanje Sobote po načrtih domačina arhitekta F. Novaka — nimamo pa vpogleda v svojstvenost ljudske poezije, ker še ni doslej nihče zbral in izdal prekmurskih narodnih pesmi. Tudi pri Kroniki slovenskih mest Prekmurje še ne sodeluje. Morda bo pogoje za to dalo l. 1935. ustanovljeno Muzejsko društvo v Soboti, ki je že začelo z literarnim prikazovanjem prekmurske preteklosti.

Kako se uvršča gospodarstvo Prekmurja v ostalo Slovenijo, ponazoruje več zemljevidov. Karta poklicev po štetju l. 1931. kaže, da je soboški okraj najbolj agraren v dravski banovini, karta kulture tal pove, da ima lendavski okraj relativno najmanjši delež gozda in največji delež poljske zemlje. Iz karte razdelitve poljedelskih zemljišč vemo, da ima Prekmurje relativno največ njiv in najmanj pašnikov, iz karte gozdnih dreves pa povzemamo, da je v soboškem okraju nad tri četrtine iglastega, zlasti čistega borovega gozda, ki raste pri nas v večjem obsegu le še po prodnih naplavinah Drave in Save.

Posebno poučna je karta poljedelskih posestev po velikosti, kjer opazimo, da ima lendavski okraj največ malih posestnikov z manj kot 5 ha zemlje. Ti predstavljajo okrog sedem osmin posestnikov, posedujejo pa komaj dobro polovico vse zemlje. Priznati je treba, da je javna oblast za povzdigo prekmurskega kmetijstva precej storila. L. 1923. je začela s selekcijskim delom semenogojška postaja v Beltincih, od koder je šlo v razne kraje banovine letno okr. 3 vagone izvirne selekcionirane pšenice, do dva vagona rži, nekaj ajde in ovsu in v zadnjem času tudi nekaj krompirja. Zlasti seme beltinske pšenice je v Sloveniji že močno razširjeno. (Beltinska semenogojška postaja je v krizi. Njena usoda po razlastitvi (doslej je bila last belt. grofice) še ni jasna. Na zemljo čakajo agrarni prosilci (op. ur.). L. 1938. je bila odprta enoletna kmetijska šola v Rakičanu, ki jo pa poseča kaj malo domačinov. Zlasti važen korak v tej smeri pa je pomenila agrarna reforma. V kakem obsegu se je izvedla v Prekmurju, kaže to, da je tu vzela veleposestnikom 9905 ha obdelovalne zemlje, v vseh ostalih okrajih banovine le 5105 ha. V vsej Sloveniji je bilo deležnih delitve

nad 22.000 družin, to je šestina našega kmetijskega prebivalstva. Seveda je bil zato priboljšek prav neznamen, saj je vsaka družina dobila povprečno komaj dve tretjini ha nove zemlje.

V zadnjih dvajsetih let je bilo v Prekmurju izvedenih precej pomembnih javnih del. Dežela je dobila direktno železniško zvezo z osrčjem Slovenije, vozovni in potniški promet čez Muro posredujejo nova mostova : pri Veržeju in pri Petanjcih. Zgrajena je bila nova cesta Turnišče—Radmožanci, regulacija Mure se je izvedla vsaj pri Izakovcih, dočim je elektrifikacija zajela doslej le Beltince, Soboto, Rakičan in Lendavo. Skoraj nič pa se ni ukrenilo za povzdigo zdravstva, čeprav so tu zdravstvene razmere slabše kot kjer koli v Sloveniji.

O tem nas prepričata dve tabeli v zborniku (gl. str. 484 in 485). Iz tabele rodnosti v Sloveniji po okrajih v letih 1921—1938 povzemamo, da je imel soboški okraj vedno relativno manj živih rojstev kot lendavski okraj. Živorojenih je bilo iz leta v leto manj. L. 1924. je prišlo tu na vsakih 1000 ljudeh 27 živorojencev (še manj kot tu jih je izkazal takrat le radovljiški okraj), l. 1938 pa je padlo to število na 16,4 in s tem soboški okraj na zadnje mesto v Sloveniji. Seveda ni rapidno nazadovanje rojstev le prekmurska specialiteta, ampak rak rana vse Slovenije, kajti večjo rodnost kot jo je imel soboški okraj l. 1934., sta imela štirinajst let kasneje samo še dva okraja, novomeški in Maribor levi breg. V skladu z nazadovanjem rojstev pa ni nazadova umrljivost. To nam kaže tabela splošne umrljivosti po okrajih za isto razdobje. V obeh prekmurskih okrajih so v tem oziru razmere približno enake in ves čas konstantne, sa je bilo l. 1924. med 1000 prebivalci povprečno 16 smrtnih primerov in l. 1938. še vedno okoli 15. Prav zato je pribitek rojstev v Prekmurju še komaj zaznaten in je vitalni indeks tako slab kot samo še v ptujskem okraju. Dejstvo je, da je Prekmurje v tem pogledu že na previsu, od koder drži le strahotna pot navzdol. Taki znaki se že napovedujejo. Šolski krogi trde, da bodo mnoge šole izkazale v najbližnji bodočnosti upadanje učencev ; župni uradi imajo ponekod stalno več opravka s pokopi kot s krsti. Skratka, Prekmurje, ki se je doslej praznilo le od časa do časa zaradi sezonskega izseljevanja, se začinja prazniti tudi zaradi zelo slabih zdravstvenih razmer — tu in v sosednih štajerskih predelih umre za jetiko največ ljudi na Slovenskem — in zaradi bele kuge, ki že desetletja gospoduje v hrvaškem Podravju in Posavju. Ta bolezen je predvsem zasidrana med prekmurskimi kalvinci, a se že udomačuje tudi v evangeličanskih in celo v čisto katoliških krajih.

V podkrepitev slednjega naj navedem le dva poljubna primera med več podobnimi, oba iz zgornjega Goriškega.

Martinska šola*		Fara Dolenci*		
	število učencev	rojnih	umrlih (prirastek)	
1933	172	29	19—10	
1934	170	23	26+ 3	
1935	152	23	29— 6	
1936	166	42	25+17	
1937	155	22	26— 4	
1938	157	29	29— 0	
1939	142	18	16— 2	
1940	138	Do k. julija	9	15— 6
letni povpreček	156,5	letni povpreček	25,2	24,5+6

Oba primera kažeta nekaj kolebanj, nato pa nenadno poslabšanje, karšnega doslej še nista poznala.

Ta bežni pregled bilance našega Prekmurja nam pokaže dvojje: brigo javne oblasti, da se prometno in kulturno naveže dežela na ostalo Slovenijo, in zavest njene dolžnosti, da nekako gospodarsko pomaga revnemu domačinu; tako rekoč nič pa še ni storila za njegovo zdravje in fizični obstoj. Naloge, ki se jih bo tu treba lotiti v prid ljudskega zdravja, so nedolžljive in ogromne. Vodovoda še ni v nobenem kraju, kolikor toliko zdrava pitna voda je malokje. Banovinska bolnišnica v Soboti je kljub manjšim izpopolnitvam ne le mnogo premajhna, ampak tudi zelo zanemarjena in skrajno slabo urejena. Pač obstoja umesten sklep kraljevske banske uprave, da se začne l. 1939. z gradnjo popolnoma nove bolnišnice za okr. 300 bolnikov, a doslej ji še niso postavili niti temeljnega kamna. Naj bi njegova skorajšnja položitev pomenila začetek smotrenega dela v prid zdravju tukajšnjega bolehnega in po življenjskem udejstvovanju tako stremečega ljudstva!

\*Šolskemu vodstvu in župnemu uradu se za dobljene podatke iskreno zahvaljujem.

## Pesem vodé

*Marika Kardoš*

Jaz sem mirno tekoča vodica,  
ti pa si trden most nad menoj.  
Solze, smehljaji ljudi nad mano  
z dneva v dan večajo moj nepokoj.

Ti si brezčuten!

Ne čutiš drhtenja,  
ko ti vse dneve božam obraz.  
Nikdar ne boš poznal hrepenenja,  
kot sem ob tebi spoznala ga jaz.

Negiben, ves kamenit in jeklen  
življenja viharjem kljubuješ,  
moji bolesti se posmehuješ.  
Kako te sovražim!

A čuj! Če kdaj bi zakipela,  
se kvišku pognala, te vsega objela,  
v objemu, kjer družī z življenjem se smrt,  
bi padel mi v moje naročje ves strt.

Nad nama življenje za hip bi obstalo.

## Ilustracije legende sv. Ladislava v Turnišču in drugod

*Fr. Gumilar*

Na srednjeveške slikarije, ki krasijo stene farne cerkve v Turnišču, je prvi opozoril javnost madžarski arheolog Romer Floris Franc. V svojem arheološkem pismu, datiranem 30. avgusta 1863 v Beltincih, je z navdušenjem obvestil madžarske umetnostne zgodovinarje na svoja nova odkritja. (Neposredno pred tem je Romer odkril freske v Velemeru, od koder je meseca avgusta 1863. prišel v Turnišče.) Slovensko javnost je informira! o turniških zgodovinskih slikah spomeniški konsevalor dr. Fr. Stele.

Med turniškimimi slikarijami so brezdvomno najzanimivejše in največje vrednosti one, ki predstavljajo legendo madžarskega kralja sv. Ladislava.<sup>1</sup>

Vsebina legende je sledeča: Leta 1070. so Kumani vdrli na Ogrsko ter grozno opustošili jugovzhodni del države, Erdeljsko. Kumani so se že z velikim plenom vračali domov, ko jim je kralj Salamon s kraljevičema Ladislavom in Gezom zastavil pot pri Cserhalmu, kjer je prišlo tudi do odločilne bitke. Kumani so bili poraženi in pognani v beg. V bitki se je posebno odlikoval kraljevič Ladislav. Tako poroča madžarska zgodovina po kroniki meniha Markusa iz XIV. stoletja. Jedro legende pa ni ta zgodovinski dogodek, temveč epizoda, kako je Ladislav osvobodil mladenko, katero je ugrabil vodja Kumanov. Med zasledovanjem sovražnika je Ladislav opazil, da je vodja Kumanov ugrabil mladenko, najbrž hčerko velikovaraškega škofa. Ker pa ugrabitelja ni mogel dohiteti, je zaklical mladenki, naj potegne Kumana raz konja, kar je tudi storila. Nato se je pričel boj med Ladislavom in Kumanom. Izid dvoboja je odločila mladenka, ki je presekala kite na nogah ugrabitelja. Nato je deklica po srednjeveškem načinu obglavila Kumana.

Slike, predstavljajoče legendo sv. Ladislava, so bile zelo razširjene v srednjem veku na Madžarskem. Torej slikarije v farni cerkvi v Turnišču niso edine te vrste. Do sedaj so našli okrog 40 vaških cerkva, v katerih so odkrili več ali manj popolne cikle oz. drobce. Najdemo jih med Madžari, Nemci, Slovaki in v našem primeru tudi med Slovenci. Iz tega se da sklepati, da so vrline sv. Ladislava našle tak odmev v duši ljudstva, da se je moral iz tega razviti ep ali celo pesem, ki je zajela vse prebivalce tedanje Ogrske. To dejstvo je potem tudi prisililo slikarje in meniha Markusa, da so legendo ohranili za nas.

---

<sup>1</sup> Sv. Ladislav je bil osmi vladar na madžarskem prestolu, katerega je zasedel po smrti svojega brata Geze leta 1077. in je vladal do 1095. Madžarska zgodovina ga šteje med svoje najodličnejše kralje. Zgodovina poudarja dvoje njegovih velikih dejanj: utrditev madžarskega kraljevstva in dokončna ustalitev katolicizma na Ogrskem.

Leta 1092. je na povabilo svoje sestre, vdove hrvatskega kralja Zvonimira, zasedel Hrvaško do Gvozda ter je še istega leta ustanovil v Zagrebu škofijo. K tej škofiji so bili priključeni tudi naši Prekmurci Zalške županije, do leta 1777. Ob stoletnici zagrebške škofije je bil Ladislav proglašen za svetnika.

Kumane, ki so za njegovega vladanja dvakrat (1088 in 1090) udarili na Ogrsko, je popolnoma porazil in jih naselil okrog reke Tise.

V Prekmurju je farna cerkev v Beltincih posvečena njegovemu spominu.

Najlepše ilustracije legende so ohranjene v ref. cerkvi blizu Budimpešte v vasi Ocsi. Menijo, da so te slike najstarejše in da so nastale takoj po l. 1300.

Spomin na sv. Ladislava se je najbolj ohranil na Erdeljskem. Tam so odkrili 3 popolne cikle (Gelence, Fule in Derž) ter mnogo odlomkov po drugih vaških cerkvah. Na teh slikah se opaža vpliv bližnjega Bizanca.

Tudi na Slovaškem so odkrili več ali manj popolne slikarije legende. Najlepše so v Žegri, Vit vasi, Rakošu in Porubanu.

Jedro vseh poznanih ciklov je bitka pri Cserhalmu, ugrabitev mladenke, dvoboj med Ladislavom in Kumanom ter obglavljenje ugrabitelja.

Turniške zgodovinske slike je dal grof Zichy Agost posneti v naravni velikosti in jih je podaril umetniškemu muzeju v Budimpešti.

## Dekle iz Vielacha

*F. Kališ*

Dekle iz Vielacha domá,  
ki sred noči svoj dan imaš  
in v joku mandolin  
ljubezen vso, prav vso prodaš —  
iz širokih ravnin  
bega k tebi moj spomin.

Skozi daljo  
vidim še našminkan tvoj izpit obraz  
in tenko haljo  
in slutim gibov tvojih poželjiv izraz . . .

V očeh ti ogenj plamení,  
krvav odsev po sredi sinjega morjá,  
in roka hrepeneče ti drhti —  
belo jadro, s katerim veter se igrá.  
In vendar se bojim,  
da v pogledu tvojem tli že lesk temin,  
da usoda zla nekoč poslednji plamenček v očeh ti pogasi;  
v nemoč  
tvojih negovanih rok drhtenje poteši.

Joj, in sredi morja znova se krvav odsev zbudi,  
jadro belo spet v južnem vetru zadrhti!

## Videl sem . . . .

*Vran*

Videl sem :

Pripeljala se je le za nekaj ur k svojim otrokom v letovišče. Le nekaj ur, kakor je pisala, bi bila rada z njimi in se razgovorila z njimi. Da, razgovorila! O marsičem bi mati takrat rada govorila. S kom? Tega sama ni vedela. Zato je bil njen izraz ob prihodu še bolj potr in njen pogled še bolj truden ko prej.

Otroci so jo čakali. Kar na pare so bili: dva fanta in dve dekleti. Hčerki sta bili že večji, sinova pa menda pred tretjo gimnazijo.

Videl sem jih.

Pozdrav je bil, kakor so pozdravi meščanov, in snidenje, kakršno je pač snidenje matere z otroki: poljub na čelo, lice in objem.

Nato pa darila! In daril ni bilo malo.

Mati je obstala pred hišo, ki jo je sezidala v letoviškem kraju, da bi uživala v njej počitnice s svojimi. S svojimi? Da, z vsemi svojimi razen moža, ki je prihajal le ob sobotah in ob dnevih pred prazniki, da je bil na deželi čez nedelje in ob prazničnih dneh. Sicer pa je moral ostajati v mestu, kjer je imel trgovino, gospodarstvo in skrb.

Tokrat pa je morala biti tudi mati v mestu.

In prav to je bilo, kar jo je trlo.

Pa ne morda dejstvo, da mora biti v mestu, a ne v letovišču; tudi ne morda zavest, da so otroci sami na deželi.

Vse to bi še šlo, ko ne bi ležala nad vsem gospodarstvom v mestu mora in skrb.

Oče je zbolel.

In sicer hudo zbolel.

Nekje okoli polnoči je bilo, ko ga je prijelo pred dnevi.

Prijelo ga je in ga stisnilo ob srcu, da ni mogel do sape in se mu je nabiral smrtni pot na čelu. In če kdaj, so se mu takrat roke krčevito sklenile v eno samo prošnjo.

„Daj Bog! Vsaj to mi daj, Bog, da vidim še enkrat svoje otroke“, je grgal, ko je bolečina popustila, da je spravil glas iz sebe.

In potem? Potem telefon, zdravnik, zdravila, injekcije.

„Povej mi, prosim te, povej mi, ali bom še videl kdaj svoje otroke“, je rotil zbegano ženo.

Ali naj telefonira na deželo po otroke? Zdaj ponoči? Ali naj pošlje kar avto ponje? Kaj pa naj jim šofer poreče?

Žena je bila vsa iz sebe. Mož pa je jokal kot otrok.



„Pomirite se in zaspite! Zdravilo bo delovalo kmalu in vse bo v redu“, je izlival zdravnik balzam pomirljivih besed na skelečo rano. In žena je verjela. In tudi mož je verjel.

Od takrat je minil že teden. Mož že vstaja, a dobro še ni. Za nedeljo bi rad k svojim otrokom na deželo, pa mu je zdravnik odsvetoval. In mož je zopet jokal kot otrok. Žena pa je pela, da bi mu pokazala, da ni nič nevarnega.

Pregovorila ga je, da se je vdal. V ponedeljek pojde v bolnico in ona z njim. Še prej pa pogleda otroke na deželi. Obišče jih in jim pove, kar ji teži srce. Ta čas bo njena sestra pri bolniku.

Mati je sedla za mizo na svoje mesto ob steni. Tja pod lučko je sedla, kjer je sedela sicer, ko je delila jed pri kosilu in večerji in pozvanjala na „klingel“, ko je hotela, naj prinese kuharica drugo jed na mizo.

Ob njej sta sedeli hčerki: vsaka na eni strani; sinova sta se prepirala na vrtu, katerega darilo je več vredno.

„Nič veselega ne prinašam“, je začela mati.

Njen glas je zamrl v tišini.

„Pri zdravniku sem bila z njim. Pregledal ga je in prinesel čez dva dni posnetek srca“.

Zopet je obmolknila. Če ne bi imela očal, bi hčeri videli, da so ji oči polne solz. A nista videli, ker niti gledali nista. Molčali sta in čakali.

„Povejte, gospod doktor, kako je? sem ga vprašala koj ob vratih“.

„Torej še vedno vztrajate, da vam naj na vsak način povem čisto resnico“, me je vprašal. — „Vsekakor, gospod doktor, pa če je še tako huda“. — „Potem pa sedite, prosim“, mi je pokazal na divan v sprejemnici; tedaj sem že vedela, kaj to pomeni“.

Globok vzdih je pretrgal govor. Vzdihnila je tudi starejša hči; mlajša se ni ganila.

„Napada ne bo več, kot je bil ono noč. — Ampak srce! Ena četrtnina je odmrta“.

„Pa je ne bo mogoče oživiti?“

„Bojim se: da ne!“

„Za noben denar?“

„Za nobenega!“

Debela solza ji je pritekla izza temnih očal in mati je obmolknila za trenutek. Starejša hči je vstala, zaprla okno in poiskala v žepu robec. Sedla je še bolj v kot in v temo, mlajša pa je zdaj vzdihnila.

Mati je zopet začela z zdravnikovim mnenjem:

„V najboljšem primeru deset let, morda tudi samo šest, morda štiri, dve pa vsekakor“.

Vse tri so si brisale solzne oči.

„Mama, kajne, da gre hitro naš avto?“ sta se pripodila v sobo fanta, ko sta se že pomirila in spravila zavoljo daril.

„Zelo hitro in dobro vozi.“

Vse tri so skrile robce in hlinile dobro voljo.

„In kaj nama je poslal papa?“ je vprašal drugi.

„Zelo dolg čas mu je po vaju. Rad bi prišel z mano, pa je bolan“, je odgovarjala mati.

„Oh, škoda! Bi vsaj v kavarno šli.“

„Rekel je, naj vaju peljem v kavarno; naj vama kupim, kar želita“.

„Ha, ha! Potem pa je že prav!“ sta takoj bolj ljubila očeta.

Mati ni nič več rekla. Le solza ji je zopet pripolzela izza očal.

„Hoditi ne bo smel več mnogo“, je nadaljevala o možu.

„Ho, ho! Bomo pa nov avto kupili. Še boljše“, sta spet ugovorila fanta in se šla oblačit za kavarno.

Zopet so bile same.

„Da ne bi bil tako nežen. Da bi bil vsaj malo grob z menoj. Takrat bi vsaj lahko rekla: Bolnik je, ne smem mu zameriti. Zdaj pa ga je sama ljubeznivost in kdor koli ga obišče, vsakemu me samo hvali. Potem pa ga zopet prime in mu je žal za denar, ki gre za zdravnike. Pa mu pravim: No, ti pa jaz posodim! In tedaj zopet joče. Ti bi meni posojala! Jaz bom tebi. Pa ne posodil. Dal ti bom, samo če ozdravim. — In zdravniku je ponujal sto tisoč, če ga čimprej in res ozdravi.“

Toliko da se nista hčeri zasmejala taki očetovi domisljici. Mati pa je nadaljevala:

„Doktor Pelan ni imel s seboj vsega, pa sem poklicala še doktorja Balka. Čim se vrnem, pokličem še doktorja Praprotnika in doktorja Pestotnika“.

Starejša hčerka se je spomnila še nekega špecialista za srce na zagrebški kliniki. Sklenile so, da bodo tudi temu pisale.

Fanta sta se medtem že oblekla. Odšli so v kavarno in si naročili, kar jim je srce pozelelo in kar so zagledale oči.

Godba je igrala in hčerki sta šli plesat.

Fanta pa sta se šla, kateri bo prej pojedel dva sladoleda.

Ko sta se hčerki vrnili, sta se skupno z materjo čudili nad znanko, ki je pred tremi dnevi pokopala staro mater, pa že pleše.

Nezaslišano !

„Pa res“, je potrdil soplesalec mlajše, kateremu je pred dobrim tednom vlak povozil brata.

In tako je šlo dalje, dokler ni prišel čas, ko se je mati spet odpeljala v mesto.

Zopet poljubi i objemi i lepe besede in mahanje z robci. Nato pa vse po starem : hčerki na ples, sinova pa k mizi na sladoled in torto. Doma pa je oče premišljal, katere in koliko zdravnikov naj še pokliče.

Vrteli so se na plesu ; jedli so torte in sladoled ; avto je drvel med žitnimi polji proti mestu. Nad goro se je upiralo sonce in z zadnjimi krvavimi žarki obsevalo Kamniške planine. Nazadnje je še najvišje vrhove zapustil večerni žar — in v kavarni so prižgali krvavordeče luči, godba je zaigrala tango. Tedaj se je mati ozrla na obledele gorske vrhove in globoko zavzdihnila. Kdo ve, zakaj in za koga voljo...

(Prih. dalje)

## Marjetica

*Pišta Kovač*

Marjetica, marjetica, pokaži mi pot,  
kje si nevesto bom vzel.  
Marjetica, pokaži, kod  
si po ženko bom šel.

Marjetica zletela  
visoko pod nebo.  
„Ho, marjetica,  
kaj od tam nevesta moja bo ?“

Marjetica je pikapolonica. Če zleti s prsta proti nebu, pomeni to po ljudski veri smrt.

# Borovo gostüvanje

Franc Bükvič

## (Vu logi boža slüžba in med njof pop predga)

Lübleni moji poslüšavci, šteri mate tak duga vüja kak murski zavci. Znam, ka ste vi zato esi (sem) prišli, ka bi se eti (tukaj) od nas somarov pa kaj čednoga ino dobroga navčili. Zato ponizte se vi pred etim nemim borom ino za njegove vejke (veje) volo (zaradi) etak za menov zdihávajte : O predragi bor, ti si resan (resnično) velke moči, da si te somare eti vküper spraviti dao, ka tebe tü vu tom nemom logi sejkajo pa vlačijo. Zátó so to velki somarge ; liki mi, šteri pa te somare zijamo ino poslüšamo, smo pa dosta vekši somarge. Zato te lepo prosimo, presveti ti našo zablodjeno pamet, ka več nemo tak nori, ka bi gda sveta pá takšo somarijo zijat ino poslüšat šli. Nadale molmo za te betežne stare dolinske devojke, štere so vu etom fašenki ne mogle moža dobiti, zdaj pa trpijo vu srčni betegaj i etak za menov se zdihavajte : Ti püklavi plivanoš, šteri to norijo ravnaš ino vodiš, ti si kriv, ka mi vu etom velkom mrazi po tom snegi moremo bor vlačiti. Ti si meni pravo : Ne vzemi moža za mlada leta. Zdaj sam pa že več ne tak lepa kak nigda sveta. K meni so odili vogledi mladi, lepi ino bogati, od šteri sam se dala vsikdar trücati (siliti). Vsakši je odneso od mene košaro, pa je tütj s pesnicof po stoli vdaro : Žao de tebi Gütka, ti ostaneš stara dekla. Premisli si, za deset let se že lejko zapreš v eden stari lev (hlev — h ne izgovarjajo). Zdaj je prišlo tisto vreimen, gda polagam svoj ekzeimen (račun). Zdaj stojim vu etom nemom logi kak edna stara gos na dvori. Moja mati so meni pravli : Idi ti za ženo k borejskomi Pavli ! Nej sam ji štela bogati, zdaj pa morem vlečiti bor. Spominjam se ešče tisto, gda je pito starešina Frčko : Oča, kelko erbije de mela vaša Gütka ? Moj oča so ne šteli od erbije nika čüti, ar do vse to erbali njuvi vnüki. Mene so tak za staro devojko obdržali. O, da bi samo eden prišo, ves moj beteg bi vtišo. Te že kakštěč (kakorkoli) de grdi ino stari, naj me samo malo po licaj pogladi. Poslüni (usliši), Gospodne, mojo prošnjo, ne daj ešče edno takše leto kleti, ka bi ges mogla telko trpeti ! Raj si vzemem kakšegašteč pijanca, liki bi ostala stara dolinska devojka. Či pa vzeme ete celi svet vrag ino meč, ges pa nemo (ne bom) vlekla dolinski nimakov bora več.

(Po tem začne z enakimi uvodnimi besedami pridigo o fantovskih neprilikah) Vi preklete stare babe, štere rade tak dosta klepečete,

Vi ste meni z vašimi tutami (čenčami) napravile velki špot (sramoto). Niti v edno mesto nej sam odo vogledi, šteromi ne bi vi babe mogle proti biti. Sakšoj (vsakoj) diklini ste me šinfale. Spominjam se ešče, gda san odo k Trejzi, te san mogo tuj košaro vlečiti. Mačkova Gütka, ta lépa, me je tuj dugo za nos vlekla. Obečala mi je vsikdar za drügi fašenek, zdaj pa je prišo zaistino (zares) tisti, da morem vlečiti bor po toj blatnoj cesti.

Zato te prosimo Gospodne, šteri to norijo ravnaš, daj nam na drügo leto več sreče, daj nam vsakšemi par za dobiti, ka nam nede trbelo več telko košar nositi. Za njo san pripravljen zaköriti, izo (sobo) zmesti (pomesti) ino poslati. Či glih nede lepa ino mlada, naj de samo gibka, kakšteč de stara. Raj si pa vzemen kakšošteč staro babo, liki bi pa ešče ednok noso košaro.

(Zdaj pa začne prositi za vse.) O, predragi Gospodne, daj njim vekšo srečo, ka do mogli vsakši k svojemi pari priti. Zákaj bi pa oni bili tak zavrženi ino pokaštigani (kaznovani), či so resan (resnično) tak pregrešili, odpüsti njim njihove grehe. Daj jim ženo in srečo, zdaj i na vse veke, amen.

(Po kratkem odmoru, katerega izpolnjujejo druge vragolije, govori spet pop): V borejskoga Pavla Agoštona pisanom listi, na šestnajstom tali, vu prvom i drügom veršöši (vrstici) najdemo etak napisano: Gospodne je erko (rekel) snei: Idi ti za tüvarišico k moškomi spoli. Boj njemi na pomoč pa podložna. Razšürjavajta ete svet. Erče pa Gospod moškomi: Vzemi si za par ženski spol. Boj njej veren notri do smrti ino naplodjavajta ete svet.

Idi ti za tüvarišico k moškomi, pravijo moje reči. Ali to se je nej zgodilo. Naše stare devojke so ne mele telko poštenja, ka bi edna ali drüga samo malo razveselila tisto žalostno srce, štero tak žmetno čaka na eden lepi pogled. Srmacke (siromaki) dečki so odili vogledi eden za ovim, liki te naše stare devojke so si to ne mogle zmisliti, kak je žmetno to vö prestati, šteri more brez ženske živeti. Naj bi njemi topeo tej sküjala (skuhala) ino bi se fajn (lepo) k njemi sela (sedla), ga obinola (objela) pa bi pravla: Dragi pojbar (ljubimec), dobro ka si prišo, ves moj beteg mi je ftišo. V četrtek idemo k pisanji in na kraci po tretjem ozavanji va šla lepo z goslari k zdavanji. Napraviva velko gostüvanje, takše, ka do ešče tiste klepetaste babe mogle plesati, štere ženidev razmetavajo. Ne so mele naše stare devojke tistoga srca, zdaj pa stojijo tü vu tom nemom logi, kak edna stara gos na dvori, se skuzijo i vu srčni krčaj trpijo.

Ali tüdi naši stari junacke, tej upkaške so ne telko lübezni meli, ka bi eden ali drügi kakšo diklino malo razveselo, štere tak žmetno

čakajo na moža. Bila je prilika, odili so dečki z druge vési, šteri bi radi te naše lepe, nedužne (nedolžne) dékle za žene meli. Ali tej naši stari upkaške (smrdokavre) so tiste srmake nej v ves pújstili. Bojali (bali) so se, ka bi lúdski (tuji) dečki notri prišli ino bi eden od njij edno ali drúgo lepo dekle odegno ino si jo vzeo za ženo.

Predragi Gospodne, šteri ženitev nastavláš, lepo Te prosim, ne kaštigaj ti več naši mladi lúdi s tem talom, ka tú bor vlačijo, líki daj jim kleti vsakšemi eden par dobiti. Blagoslovi je te túj z decov, tak do dvanajst let vsakše leto z ednim. Daj njim vu vsakšem táli blagoslov, to vam túdi žele vaš pop.

(Po tem gre nek fant snubit bor in tam mu neko dekle obljubi zakon in nato gredo vsi v župnišče, kjer pravi po pozdravu starešina): Visoko poštvani gospod plebanoš! Gyalič (smreka) Peter si je zvolo za ženo Borovnjak Škújfko, te bi pa radi bili, či bi oni té par fküper zdali. (Pop je pripravljen ali ne pozabi vprašat.) Té kaj aldúvali (darovali) na cerkev? Na cerkev damo eden ranjški, gospodi popi petdeset, kantorí petdvajsti, dekani pa deset krajcarov. (Mladoženec in sneha odideta od popa. Potem začno sekati bor, ženske pa obirajo mladoženca, kakšen pijanec je in grobijanec. Ko pa stopi pop na prižnico, utihnejo, ker ta govori.) Predragi moji poslušavci, naznanim vam, ka mamó ižnike (zaročenca), štere gnes oprvim ozavam. Gyalič Peter, mladoženec, Gyalič Gúria (Jurija) ino Roze sin z Borečnice si vzeme za túvarišico Borovnjak Škújfko, Borovnjak Lujzeka ino pokojne Gütke čer (hčer). Či bi proti toj ženitvi štoj kakši vzrok najšo, naj se zgłasi pri meni prlé, kak bi bilo prekesno.

(Nato piše pri mizi, kamor je prišel s prižnice. Med igranjem godbe žagajo bor. Sneha noče v zakon. Oče gre k popi, da odpove ženitev. Pri boru se prepirajo: sneha, mladoženec in starešina. Ostali gosti pa se po svoje zabavajo: fašenki pobirajo denar, orožniki zapirajo nedolžne v veliko kletko, katero vozita dva konja. Kogar zaprejo, se lahko z odkupnino reši zapora. Ciganice prorokujejo s kart. Sneha postaja vedno bolj nevoljna, iti k mladožencu, katerega so ji očrnile babe. Končno mora iti starešina po popa, kjer najde snehinega očeta in vsi trije se vrnejo ter pomirijo sneho. Zdaj oče dovoli, da lahko posekajo bor, ker bo njegova hčerka šla mladožencu za ženo. Ko pade bor, pritečejo vsi k njemu, posebno domači fantje, ki se bojijo, da jim ne bi drugi ukradli vršička, kar je največja sramota; češ sneha je zgubila kite. Ko oklestijo bor, ga naložijo na voz. Po popovih besedah: „Odhajaj zdaj že, šereg (čreda) moj, proti svojemi cíli. Položi té dar na tisto mesto, na štero se dostaja (kamor spada) ino štero ga

tak žmetno čaka", peljejo bor proti vasi. Pop sedi na vozu, katerega hočejo z njim vred prevrniti, pa orožniki budno pazijo, da pridejo srečno do vasi, kjer poslednjič okliče Petra i Škūjtko).

(Se bo nadaljevalo)

## Gospodarsko življenje Prekmurja

*Fran Trdko*

### II

Čeprav vprašanje gospodarske stiske ni tako preprosto, s tem ni še rečeno, da se v doglednem času Prekmurju ne bi dalo pomagati. Seveda je to vprašanje, ki je slej ko prej pereč problem, katerega pa nihče ne upa načeti.

Ko sem hodil po Goričkem in tudi po Ravenskem, sem opazil, da prekmursko obdelovanje zemlje daleč zaostaja za obdelovanjem v ostali Sloveniji. Umno gospodarjenje, to važno geslo vseh agrarnih držav, še ni prodrlo v Prekmurje, čeprav bi to že davno lahko začeli tisti, ki se vsako leto vračajo s sezonskega dela. Kajti ravno umno gospodarjenje je rešilna bilka naših kmetij, posebno pa naših pritlikavih-bajtarskih. Strokovnjaki so dognali, da bi se dala agrarna produkcija zvišati skoraj na dvakratni sedanjí donos, ako bi se poslužili vseh modernih pripomočkov agronomske tehnike. Gotovo je, da so to le prerokbe modernih agronomov, vendar je dejstvo, da se bo v doglednem času z umnim gospodarjenjem, čeprav ne v toliki meri — uresničila ta prerokba.

V tem oziru si oglejmo industrijske države, n. pr. Nemčijo in Italijo, ki z vso paro delajo na tem, da se agrarizirajo. Ti dve državi sta se postavili na stališče, da mora biti vsak košček zemlje do vseh možnosti izkoriščen. Že v kratki dobi sta ti državi dosegli take uspehe, da sta potrebo uvoza (mislimo mirno dobo) mnogo zmanjšali. Tudi Slovenija, posebno Prekmurje bi se moralo v tem smislu agrarizirati, kajti kakor smo že dejali, je Prekmurje danes edina pokrajina (v primeri z ostalo Slovenijo), kjer je zemlja najbolj zapuščena in najmanj izkoriščena. Treba je torej predvsem začeti z umnim gospodarjenjem, ako se hočemo iznebiti iz klešč večne agrarne pasivnosti. Kmetu, ki bi umno gospodaril, ne bi trebalo trpeti pomanjkanja, kmet pa, ki dela za trg, bi imel več prodati.

Kot dokaz zelo težkih gospodarskih prilik na naših vaseh nam pričajo različni statistični podatki drugih držav, kjer je stanje kmetov

mnogo povolnejše kot pri nas: I. dr. Bičaničevih podatkov je razvidno, da na 1 km<sup>2</sup> odpade v Italiji 90, na Madžarskem 72, v Nemčiji 52, v Franciji 48, v USA 17, pri nas pa 100—126 ljudi. Dovolj so nam že ti podatki, ki nam jasno dokazujejo, kako težko je stanje našega podeželja in kako so upravičene zahteve po kmečkem „živiljenjskem prostoru“. Mnogo je temu kriv nezadosten razvoj industrije in s tem v zvezi olajšajoči odtok delovnih moči v mesta. Ker je Prekmurje mnogo predaleč od industrijskih centrov, kjer bi našlo odvišno prebivalstvo zaposlitev, se avtomatično ustvarjajo še naprej bajtarska posestva, ki bodo v bližnji bodočnosti dala trajen pečat bede najsevernejši pokrajini naše države.

Ako hočemo približje spoznati miselnost prekmurskega kmeta, pridemo do spoznanja, da je še vedno konservativno-tradicionalen. Prekmurški kmet, ki zaradi že omenjenih okoliščin ne najde primerne trga za vnovčenje svojih produktov, je manj nehal misliti in usmerja vse svoje gospodarjenje tako, da krije z njim samo potrebe svoje rodbine. Prekmurec goji vsakovrstne kulture, pa najsi bodo te rentabilne ali ne. Zemlje je premalo in če hoče kaj pridelati, mora garati kot živina, delati že od štirih zjutraj tja v trdo noč. Prekmurški kmet, razen onih, ki životarijo po champagnskih in junkerskih posestvih, ima malo pojma o denarnem gospodarstvu. Ločen je od sveta in vse novotarije v agrar. gospodarstvu so mu skoraj zoprne. Ni čuda torej, če je danes naš kmet žrtev različnih oderuhov, različnih „küpcev“ in posredovalcev, ki imajo od njega lepe in plodnosne dobičke.

Tradicionalnost prekmurskega kmeta, iz katere izvira tudi konservativnost, ne tiči pri nas v tem, da zida in opremlja z istim pohištvom svoj dom kakor oče, da ravno tako seje in orje kakor njegov ded, temveč smatra tradicionalno tudi razkosavanje svojih posestev med posamezne družinske člane, ko ti dorasejo in se poženijo. Razkosavanje posestev nam najlepše pokaže sledeča razpredelnica o razkosanih parcelah\* v razdobju 1930—39.

Leto	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Štev. parcel.	273.100	273.809	274.400	275.091	275.400	276.920	277.503	278.999	288.328	292.206

\* Te parcele so fiktivne, t. j. po kultur. vrstah (po madžarskem sistemu).



Iz razpredelnice je razvidno, da je v razdobju od 1930.—39. leta priraslo 19.106 parcel, kar je spričo že itak razdrobljenih posestev ogromno število. (Se bo nadaljevalo)

## Nekoliko obračuna

*Janko Liška*

Sledeči članek je spisan na podlagi predavanja, ki sem ga bral pod naslovom „Prišleki in domačini“ na sestanku učiteljev soboškega in lendavskega okraja dne 13. aprila t. l. v Sok. domu v M. Soboti — ob 20. obletnici ustanovitve prve slovenske učiteljske organizacije v Prekmurju.

Vojake, ki so po prevratnih homatijah in po trianonski razsodbi zasedli za kraljevino SHS Prekmurje, in uslužbence, ki so prišli za njimi upravljat tisočletje pod fevdalnim gospostvom madžarskih vladarjev živeče prekmurske Slovence, so ti imenovali „Slave“ ali pa „prišleke“. Obe imeni sta še v rabi. Prekmurcev, ki bi se bili prihoda „Slavov“ veselili iz narodnega razloga, je bilo malo, kajti od davnih Kocljevih časov do prevrata je zgodovina prekmurske Slovence od drugih Slovencev nenačrtno in načrtno samo razdvajala. Bilo pa je vendar nekoliko Prekmurcev, ki so se za priključitev h kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev vneto in požrtvovalno prizadevali. Stališče katoliške prekmurske slovenske duhovščine so izrazile 9. marca 1919. I. Kleklove „Novine“: „Odločbam mirovne konference se podvržemo, nas priklopčijo k Vogrskomi ali k Jugoslaviji, nego prosimo tam zastopane oblasti, naj na obe strani dobre stojijo za našo zahtevano avtonomijo“. (Dr. M. Slavič: Prekmurje, 45. str.) Mnenja o tem stališču so deljena: eni menijo, da je bilo krinka za šepetajočo propagando za priključitev k Slovincem in k Jugoslaviji, drugi, da je bilo bolj konservativno, previdno čakanje. Vodilni krog okrog „Novin“ z g. Kleklom na čelu je imel sicer že pred vojno stike s slovenskim jedrom na Štajerskem in na Kranjskem, na kraljevino SHS pa se je nedvomno naslonil, ko so na Madžarskem in seve tudi v Prekmurju pomladi 1919. l. zavladali boljševiki. Ni pa nezanimivo tudi malo znano dejstvo, da so klicali zaradi rdečega režima na Madžarskem našo vojsko tudi nekateri soboški meščani z židi vred, ki so se sicer čutili Madžare. Bali so se za svoja premoženja in svoje položaje.

Največ prekmurskih Slovencev je še zdaj — po dobrih dveh desetletjih slovenske uprave — narodno mlačnih. V Prekmurju pa živi tudi nekoliko bolj ali manj zagrizenih revizionistov. Nekaj med njimi jih je kolikor toliko madžarske krvi, so pa tudi nekateri čisto slovenskega porekla, a temeljite madžarske vzgoje. Revizionizem ne tli najmočneje in najdoločneje med madžarskim podeželskim ljudstvom v obmejnih vaseh (po statistiki iz 1931. l. je v Prekmurju Madžarov 7607), revizionisti so predvsem med prekmurskimi malomeščani. Stopnja revizionistične vnetosti je pri posameznikih seve zelo različna. Revizionisti so večinoma premožni ali pa vsaj v ugodnih gmotnih razmerah. Marsikdo je od njih gospodarsko posredno ali neposredno odvisen. Mlačno večino Prekmurcev so znali vselej dobro opozarjati na napake naše uprave. Za svoje namene znajo pretkano uporabljati celo nekatere — recimo — naivne prišleke. Zdi se, da imajo v zadnjem času nekateri revizionisti precej simpatij za germanofilske puščičaste križarje.

Revizionisti so, kar so; ravnajo v skladu s svojim prepričanjem in s svojimi upi. Pravic do usode prekmurskega slovenskega ljudstva pa nimajo: saj so tujci, mešanci ali pa so se svojemu rodu odrekli; saj niso ustvarili nobenih slovenskih duhovnih vrednot; saj žive in se celo bogate v ugodnem okviru naše države — pač tudi na račun slovenskega delovnega ljudstva! Če kdo — oni se nimajo vzroka pritoževati! Ali bi res radi še vzvišeni ugled, ki so ga uživali v grofovski državi? Ne maram prerokovati, ali toliko si usojam trditi, da jim ure ne tečejo več, če goje še taka upanja. Lesk grofovske Ogrske blede tudi med prekmurskimi kmeti in delavci, ne mami jih več nekdanji sijaj. To ljudstvo privlači iz meseca v mesec bolj — druga bodočnost.

Slovenski izobraženec, ki mu trpljenje, napor in uspehi naših prednikov, ki mu naša zgodovina in naša kultura niso le snov za čim uspešnejši maturitetni red in snov za gobezdanje, snov, ki se sme potvarjati v laž za okrasek razredni, klikarski sebičnosti, slovenski izobraženec, ki mu je kaj do usode vseh slojev našega naroda, ki ni uklenjen v skrbi, kako se najuspešneje menjajo zaradi osebnih koristi suknje prepričanja, slovenski izobraženec, ki je imel kdaj priliko spoznavati Prekmurje, ne more biti brezbrizen za usodo tiste večine prekmurskih Slovencev, ki sem jo imenoval narodno „mlačno“. Ta večina so predvsem mali posestniki in poljedelski delavci, ki odhajajo leto za letom na sezonsko delo: na veleposestva v naši državi, v Francijo in posebno v Nemčijo. Od manj ko 100.000 prekmurskih prebivalcev je nad 10.000 razpoložljivih sezonskih delavcev in delavk. Zemlja

vseh Prekmurcev ne more zadovoljivo preživljati. Industrije skoraj ni. V mesecih pred žetvijo si mora marsikdo hudo pritrgovati. Poznani so primeri, da ljudje nimajo niti za sol in za vžigalice, da si morajo hoditi po ogenj k sosedu. Tisoč let so živeli Prekmurci pod madžarsko gospodo, 1000 let so jim vcepljali sveto vzvišenost svetoštetfanske krone, a so le ohranili slovensko govorico in tvorbe svojih src in svojega duha — čutijo se kljub vsemu Slovence. Pred Jugoslavijo so bili večinoma grajska služinčad, sezonski delavci na ogrskih veleposestvih, mali kmetje; njihovi otroci so se šolali v madžarskih šolah; agrarna reforma po prevratu je bila izvedena precej polovično; naša nacionalna vzgoja ne sloni na pretrdnih ali ustaljenih socialnih osnovah; napake in nerodnosti naših oblasti, pogreške, pregreške in slabosti posameznih prišlekov ter rivaliteto političnih strank so znali odlično izrabljati v svoje namene revizionisti — po vsem tem torej ni prav nič nerazumljivega, da Prekmurci niso toliko narodno zavedni ali celo narodno navdušeni, kot so želeli mnogi prišleki. Prihajali so v Prekmurje nekateri nesebični narodnovzgojni in prosvetni delavci, so pa odhajali nacionalno razočarani — kajti koliko med njimi jih je bilo, ki so imeli zadosti sociološke priprave in psiholoških pogojev, da bi se v prekmurskem vozlu znašli? Šele poznavanje položajev omogoča delo z globljimi uspehi. Ni pa bilo le tihih razočarancev, bili so tudi taki, ki so končali s širokoustno ali celo s prostaško obsodbo vseh Prekmurcev brez razločka, preden so jih sploh skušali razumeti, preden so sploh kaj pametnega poskušali, preden so spoznali — če so — kako nesmiselno, plitvo in neodgovorno so ravnali.

Uradništvo in upravni uslužbenci, ki so službovali v Prekmurju ali še službujejo, so večinoma Slovenci Neprekmurci. Prišli so iz vseh slovenskih dežel in pokrajin. Štajerci so se uživali v prekmurske razmere in se sprijaznili s pokrajino na splošno bolj kot zlasti Gorenjci in Primorci. Nekateri neutolažljivo hrepenijo po planinah in po Ljubljani in izkoristijo vsako možnost za dolge vožnje na Kranjsko. Duševnost Primorcev in Kranjcev se od lastnosti Prekmurcev preveč razlikuje, da bi bilo medsebojno razumevanje in pravično presojanje lahko. Obsoditi je treba miselno površnost, da sodijo prišleki malomeščani Prekmurce vse prepogosto po revizionistično navdahnjenih prekmurskih malomeščanih. Samo redki prišleki, ki so ostali v Prekmurju dalj časa, so se z dobro voljo dokopali do bolj ali manj ugodnega, tvornega odnosa do domačinov. Mnogi so občutili namestitev ali premestitev v Prekmurje kot kazen; in res niso bili ravno redki, ki so morali preko Mure zagrenjeni kot režimski kaznjenci. V pokra-

jino, ki jo je treba pridobiti, pa je po starem pravilu treba pošiljati ambiciozne in taktne ljudi! Biti takten, zlasti v prvih letih po okupaciji, ni bilo vselej lahko, ker je bilo ljudstvo nezaupljivo — fevdalno vzgojeni ljudje so še zlasti nezaupljivi — malomeščani pa v pričakovanju prejšnjih gospodarjev prezirljivo hladni in celo odkrito sovražni. Položaj prišlekov ni bil lahek, zlasti dokler ni bilo železniške zveze, dokler je bilo — to še do nedavnega — tudi težko za stanovanja. Tudi v tem pogledu bi bilo marsikaj lahko urejeno prej. Strah pred slovensko „Sibirijo“ se od leta do leta manjša, vendar čisto zgodovinski pojem ta „Sibirija“ še ni.

Prekmurje je preživelo v Jugoslaviji in v ožjem kulturnem sožitju s slovenstvom dve desetletji. Prvotna nasprotstva je omilil čas, nesporazumi niso več tako ostri (če ne bi bilo vojne in revizij, bi venomer bolj ginevali). Med obema bregovoma Mure so zrastle vezi, ki žive, se množijo in se utrjujejo. Pri presoji pa se je treba vendarle zavedati, da je več napravil čas kakor pa načrtna in zavestna volja — ohraniti Prekmurje ne le državopravno, temveč ga privezati k Jugoslaviji in na slovenstvo tudi miselno in čustveno.

Menim, da ni odveč napisati poskus obračuna o preteklih dveh desetletjih. Zdi se mi potrebno razčleniti vzroke prepočasnega razvoja narodne zavesti, vzroke neuspehov. Prepričan sem namreč, da bi se dalo marsikaj napraviti bolje. Zato pa bi bil potreben jasen načrt. To nalogo pa bi bil lahko uspešno rešil samo vsestransko izobražen mož državnih sposobnosti, ki bi iz življenjskih potreb in iz psihologije Prekmurcev, teh v narodnem pogledu najmanj prebujenih Slovencev, znal sestaviti in uveljaviti deloven načrt — recimo desetletko. In po desetih letih bi bili tam, kamor smo dospeli po dvajsetih.

Res je, da jih je bilo nekaj, ki so se vneto in uspešno prizadevali za državopravno priključitev ogrskih Slovencev k Jugoslaviji, ni pa bilo nikogar, ki bi si zastavil nalogo in bi bil imel obenem uradno dolžnost, skrbeti za duhovno priključitev. Taka osebnost se ni pojavila med vodilnimi uradniki, a tudi ne v slovenski publicistiki.

(Se bo nadaljevalo)

## Miško Kranjec : Do zadnjih meja.

Roman, 480 strani, založila in izdala letos Naša založba, opremil Milan Mlakar.

Mnogi so se bali, da se bo Kranjec kmalu izpisal, ker prehitro ustvarja. Miško pa je presenetil, ko je letos izdal kar dve čisto različni knjigi : Povest o dobrih ljudeh in Do zadnjih meja. Povest o dobrih ljudeh je z resničnim življenjem pretkana lirika, Do zadnjih meja pa je v petnajstih poglavjih in daljšem epilogu realizem človeške prostitucije do skrajnih meja.

V začetku romana je glavni „junak“ Senček neaktiven, saj čaka po svojem gospodarskem polomu na veliko misel. Hči Katica ga komaj pregovori, da se vrne domov v Dobravo, kjer so njegova žena, sin in ostali njegovi, ki so bili nekoč reveži, zdaj so pa kar ugledni malomeščani. To so postali z denarjem, ki sta ga s prijateljem Žerdinom vzela nekomu v Ameriki. Žena Ana ga zdaj, ko je dal prepisati svojo hišo z vinogradom priležnici, še bolj sovraži, kot ga je že od mladosti, ko je bil še Senček Alojz vajenec pri njenem očetu. Toda ženino sovraštvo in prezir vseh ostalih, razen Veronike, sili Senčeka v „maščevanje“. Pred vsemi se umakne v svojo staro delavnico, od svojega plačuje najemnino. K njemu prihaja pogosto hči Veronika, ki ga najbolj razume in on tudi njo. Redkeje prihaja Marjeta, bodoča nuna, ki hoče spreobrniti očeta, ki pa samo pripoveduje, kako so nekoč z neugnanim veseljem poslušali njegovo pravljico o milijonih in jedli ukraden krompir, pečen na železni pečici. Nenadno bogastvo, ki ga je poslal Senček iz Amerike, je vse domače iztirilo : so zgubili smisel za prejšnje delo, začeli sanjati vsak o svojem svetu. Veronika se je prodajala, ker ni marala takega malenkostnega življenja ; Katica se je popolnoma pomeščanila, ko se je omožila z dr. Lahom ; Marjeta, ki je bila preslaba, da bi si našla lasten cilj, je kot žrtev materinega egoizma odšla v samostan. Ana hoče svojevoljno ravnati ; ker pa sta se ji izneverila Veronika in mož Alojz, ju sovraži ter hoče, da ju sovražijo tudi drugi. Toda Senček najde veliko misel ; kandidira in na začudenje vseh postane narodni poslanec. Zdaj Senček poizkuša, za kaj vse se prodajajo ljudje. Dokler se sam ne proda za ljubezen lepe toda' z dolgočasne Piščančeve Beti, še pozna skrbi malih ljudi, katerim so najvažnejše uresničitve skromnih želj. V času te njegove ljubezni se mu vrne iz Madžarske sestra Marga, za katero je že preuredil

Pickovo hišo. Tedaj se vrne k ljudstvu, katero tlači beda v bajtah, ki jo tudi sam kmalu po preteku mandata občuti. Hoditi mora na delo v delavnico nekega kolarja iz sosednje vasi, če hoče prehraniti sebe in oglušelo sestro, kateri je propadel denar v madžarski banki. Tega ji Senček noče povedati, kakor tudi ne, da je njeno hišo kupil Pickov zet. Po sestrični smrti se Senček umakne k Žerdinu, ker doma nima več česa iskati, kar so mu podrti delavnico. Žerdin se je spreobrnil in to želi tudi od prijatelja Senčeka, ki pa umre pred novimi volitvami. Tik pred smrtjo je v njem dozorela zavest dolžnosti do vedno varanih volilcev.

Takšna je vsebina romana, kjer je gibalo vsemu dogajanju Senčekova altruistična narava in ženino sovraštvo. Njegovo dobrezsrčnost in ženino sovraštvo je pisatelj uporabil, da je prikazal galerijo življenj malih ljudi z vso bolečo resničnostjo. Ta roman spada med najbolj socialne slovenske romane, med katere prištevajo nekateri tudi take, kjer je samo nekaj tipov, „ki jih povsod dobimo : to so rudar, njegova sestradana družina, bolna žena, razmetana soba ; dalje brezposelni delavec, ki se povsod lovi, dokler ne pade; delavka, služkinja, ki morata biti na koncu obe prevarani in izrabljeni od gospodarja ; na drugi strani nastopajo ljudje samo s slabimi lastnostmi : to so razni bankirji, podjetniki, malomeščani, ki že imajo lahko deklo, in še nekaj tipov. Ljudje niso več ljudje, temveč so lutke. In tu je osnovna zgrešenost. Kajti umetnina ni z gnevom prepojena knjiga z otipljivo tendenco. Iščemo za zunanji efekti, nihče se pa ne poskuša poglobiti v notranjost novega človeka, dasi ležijo prav tam vse njegove vrednote. Kultura ni v revolucionarnosti, ne v razbijanju, temveč mora poiskati tiste vrednote, tiste temelje, na katerih vse življenje sloni. To je neki naravni etos, ki nikoli ne more pasti. In to more biti le na neizprosni odkritosrčnosti do samega sebe. Šele takrat v književnosti ne bodo delavci več kot najlepši junaki boreči se za novimi fantomi, temveč bodo — ljudje, ljudje s slabostmi in z vrlinami in vendar prav zato — ljudje, ne pa — tipi. Torej proletarski in drugi pisatelji, deloma v resnici z romantično noto, bodo morali opustiti vse tiste fraze o človeku, ki jih je naša literatura polna, in poiskati človeka samega. Naš človek potrebuje vere, če hočete vere v Boga, vere v svojo človečnost, kakorkoli, potrebuje jo, ker je nima in brez nje ne more živeti. Človeštvo danes časti Mussolinija, časti Hitlerja, ker je izgubilo vero v kaj pomembnejšega. Danes se v službi ideje, pa še tako blazne, lahko ubija, krati svoboda, vtepa v glavo pokorščina itd. Ljudi je treba spet prikleniti k nečemu : k zemlji, k strojem, v rove ; seveda

ne kot stvore kapitalizma, temveč kot človeka, ki ima telo in dušo. (Miško Kranjec: O proletarski književnosti, Beseda 2, 8—9, 1932). Tako je pred osmimi leti sodil Miško in šele v romanu Do zadnjih meja ustvaril Senčeka, človeka z veliko vero vase in v ljudsko poštenost. Kot politik hoče biti pošten zaradi volilcev, katerim ničesar ni obljubljal; le malenkostne stvari je opravil nekaterim. Nikdar ničesar noče zase in v tem se zelo loči od Hegeduša, politika iz romana. Zalesje se brebuja, in tudi v osnovnem gledanju na življenje in ljudi. Senček zna razdajati in tudi delati, a nikdar kloniti kot njegov prijatelj kmet Žerdin, kateremu je ostala od volje po sinovi smrti le vdanost v božjo voljo kot izraz lastne nemoči.

Ostale vidnejše osebe v romanu so ženske. Med vsemi je najizrazitejša na zunaj pomeščanjena Senčekova žena Ana, hči revnega kolarja, ki hoče, da vsi izpolnjujejo njeno voljo. Izneverila sta se ji Veronika in mož Alojz, kateriva sovraži, a s slednjim se pomiri, ko ji življenje ne more ničesar več nuditi.

To so vse glavne osebe najmočnejše Kranjčeve stvaritve. Kritiki bodo lahko našli v tem romanu, kar bodo hoteli, in piscu očitali, „da samo on vidi življenje tako, da namenoma išče tisto, česar drugi ne vidijo“. Toda tisti, ki bodo to pisali, ne poznajo pokrajine, „ki je bila potrebna poštene vzgoje“, ne pa manevriranja političnih strank.

Na nekaterih mestih se je Miško preveč razgovoril in kvaliteti ne bi škodilo, če bi bilo manj strani. Včasih so kake misli brez tesnejše zveze z ostalim, kar vse pa ni njegova krivda, kajti cenzura je naredila veliko vrzeli, katerih ni bilo več mogoče tako izpolniti, da se ne bi poznalo. Tako je v trinajstem poglavju izpadel govor, „s katerim hoče politik Senček oduševiti malomeščane provincijskega mesta“ (Ml. Pkm. 3 l. na 101 strani). Šiftar Ivan

### **Miško Kranjec: Pripovetke**

Preveo sa slovenačkoga i predgovor napisao T. Potokar.

Izdala Srbska književna zadruga. 1939. 176 strani.

M. Kranjec zavzema v sodobni slovenski književnosti brez dvoma eno izmed najvidnejših mest, in sicer tako po svoji produktivnosti kakor tudi po umetniški vrednosti svojih del; zato ni čudno, da njegova krajša dela venomer pogosteje prevajajo. Srpska književna zadruga je v zadnjem „kolu“ svojih rednih izdaj obogatila srbski knjižni trg z lično knjigo štirih Kranjčevih povesti. Dve izmed njih — Na talasima Mure in Kati Kustecova sta vzeti iz knjige Sreča na vasi, Režonja na svome ognjištu je iz Treh novel, Grlice pa iz Sodobnosti.

Dober prevod teh Kranjčevih povesti je oskrbel slovensko-srbski, odnosno srbski-slov. knjižni informator in prevajalec Tone Potokar, ki je za uvod v knjigo napisal tudi sedemstransko oznako avtorja in njegovega dela. Zaradi popolnejše informiranosti srbskih bralcev pa prevajalec v svoji sicer jedrnat in pregledni Beleški o piscu ne bi smel prezreti dejstvo, da je Kranjec pred leti sodeloval tudi pri Ljubljanskem zvonu, ker v zvezi z avtorjevim sodelovanjem imenoma omenja nekatere slov. revije. Resnici na ljubo je treba omeniti, da danes več ne drži Potokarjeva ugotovitev, da je Kranjec „u eri velike diferenciranosti, političke i duhovne, koja je več odavna poznata u slovenačkom javnom životu i koja dolazi do izraza i u slovenačkim književnim časopisima, umeo da zadrži srednju liniju, saradujući i u jednima i u drugima“ (Podčrt. poročev.) — Mimo tega je treba še pibiti, da tale (prekmurski) košček slovenske zemlje, ki ga prevajalec naziva Slovenska Krajina — ne imenujejo samo „neki“ tudi Prekmurje, temveč večina, kar je gotovo najbolj stvarno in prav!

Ker je SKZ doslej izdala iz slov. književnosti edinole Cankarja, je treba povod Kranjčevih pripovedk (obenem z njim tudi Potokarjevo „Beleško“) toplo pozdraviti.

F. Šebjanič

## Z A P I S K I

**Prospekt Prekmurja** so izdali tujskoprometna zveza Putnik v Mariboru, tujskoprometno društvo v M. Soboti in Putnik v Beogradu. Od 10 zložljivih strani jih izpolnjujejo 6 in pol v lepem svetlo-modrem bakrotisku repruducirane slike, ki so deloma posnetki g. Kramariča, deloma fotografsko delo neimenovanega. Vseh slik je 11; nekatere so kar dobro, nekatere celo prav lepo uspele. M. Soboto prikazujejo: znani pogled s stolpa kat. cerkve, kopališče, grajski portal in trg z evangeličansko cerkvijo in z Delavskim domom. Lendava je slikana s Trojičkega vrha s širokim razgledom preko Dolinskega in Ravenskega do goričkih gričkov na obzorju. Prekmursko vas daje slutiti slika dveh značilnih prekmurskih hiš — ena starejšega in ena novejšega tipa — s storkljama na dimnikih. Dobro ujeta je slika lončarjev na sejmu, ki edina poleg slike soboškega trga s sezonce pred posredovalnico dela opozarja na življenje prekmurskega ljudstva. Znan



lep motiv je slika rakičanskega drevoreda topolov z rakičanskim parkom in kmet, šolo v ozadju. Goričko prikazujeta pogled na Gornjo Lendavo in neimenovana pokrajinska razpoloženska slika s cerkvijo na gričku. Ne bi smel manjkati motiv z Muro in mlini na čolnih in prav tako ne pogled na žitna polja. Prav bi bilo, da bi bili vmes tudi sliki goriškega (borovega) in dolinskega (obmurskega) gozda. Da je s sliko Vilminega vrelca opozarjeno na skoraj prekmursko zdravilišče Slatino Radenci, ni napačno. Neokusno kričeča (da ne rečem bedasta) pa je naslovna stran, kjer bi bil edino primeren eden izmed omenjenih neupoštevanih motivov. Prospekt vsebuje tudi dve situacijski in prometni karti ter malo nad stran in pol „vodiča“ po Soboti in po glavnih prekmurskih poteh. Vodič bi mogel biti napisan mestoma manj konvencionalno leporečno. Neresnična je trditev, da je Prekmurski teden letna gospodarska in kulturna prireditel v M. Soboti. — Kjub omenjenim neprimernostim ali pomanjkljivostim je prospekt vendarle zadovoljiv pripomoček k propagandi za poznavanje Prekmurja.

**Borovo gostüvanje** ima nekaj sličnosti tudi z običaji onstran Mure. Ignac Koprivec pripoveduje, da vlečejo v Slovenskih goricah korito, ker se v pustnem času ni omožilo nobeno dekle, čeprav so govorili, da bo skoro vsa vas na oklicih. Ljudje obrekujejo dekleta — saj so vse godne za možitev; odgovorne so za sramoto, ki je doletela vas. Dekleta, ki so imela dober namen, so čemerna in se skrivajo v hrame: fantje so jih potegnili. Na pustni dan vlečejo štiri belo oblečena dekleta z vencí na glavah za pustnimi orači korito. Jokajo nad grdostjo svojih teles in prosijo, naj se prihodnje leto vendar najde kdo, ki bo rešil vas sramote. — Kdo so pa pustni orači? Ta običaj že propada, ponekod je bolj, drugod manj ohranjen. Zgodaj zjutraj se orači skrivnostno oblačijo in šepetaje pogovarjajo. Ko so nared, počí bič, zaigra harmonika, orači zavriskajo ter se zakade s plugom k prvi hiši. Vodi jih barovčin, ki trobi v pastirski rog in oznanja spored svojega cirkusa. Po obrazu je namazan, ena hlačnica mu je bela, druga rdeča, glavo mu pokriva cilinder. Za njim vlečejo štiri rüse voziček z zabojem, imenovanim laje; zaboj je pokrit z rjuhami, v njem se skriva godec. Voznik je elegantno oblečen, saj je cirkus njegova last: samo kolesce z vzvodom zavrti, pa se oglasi v zaboju godba. Rüse — živali z jezdecí — so vprežene kot konji. Kdor predstavlja rüso, si oprta na rame leseno ogrodje, dolgo približno dva metra, tako da ima spodnji del ogrodja ob bokih. Ogrodje je pokrilo z rjuho, ima štiri noge, rep in glavo. Gibljive čeljusti jezdec odpira in zapira

z vrvice ter hlasta po ljudeh. Na gobcu ima rüsa ježevo kožo. Jezdci so oblečeni v pisane obleke s krinkami in kapami. Za rüсами se pode orači. Štirje konji vlečejo plug, ki ga vodi plužar. Konji so oblečeni v bele srajce in bele ženske jančjake. Na glavi imajo stožčaste kape s trakovi vseh barv, okrog vratu rdečo svileno rutico, pod jančjakom pa zvonec. Plužar je kosmat od pet do glave, kožuh mu sega do stopal, na glavi ima stožčasto kučmo, na sprednji strani ima izrezane oči, usta in nos. Oči in usta so rdeče obrobljena, rdeči so tudi rogovi. Ob boku mu visi vrečica s plevami — semenom. Otko, s katero je oborožen, je obita z ježevo kožo. Za orači hodi mastjak, ki pobira darove; oblečen je v žensko in pokrit z ruto. Na ramah ima koš za klobase, v roki cajno za jajca. Ko počí bič in zaigrajo lajle, požene plužar konje, ureže pred pragom brazdo, pade od utrujenosti za plugom, ustavi konje in vseje v brazdo seme za debelo repo. Mastjak s sladkimi besedami prosi gospodinjo, ki mu vrže klobaso na streho ali na drevo. To se ponavlja po vasi od hiše do hiše. Opoldne se privleče sprevod, spremljan od otrokov in psov, v trg, kjer „oblasti“ pripravijo oračem zasedo. Župan z občinskim odborom in orožniki hoče uloviti orače, ker vršijo nedovoljeno delo. Ko izorjejo zadnjo brazdo, se usujejo na orače iz parm in listnjakov žandarji, polove orače in jih pripeljejo pred občinsko sodnijo. Oče župan izrečejo kazni, ki jih nalože obsojencem žandarji v obliki fizičnih dajatev na nedostojno plat telesa na klopi pred trško gostilno. Opoldne je opravljeno tudi to in oranje se zaključí. (Koprivec: Kmetje včeraj in danes. Narodopisne črtice iz Slovenskih goric. 1939. 69—76).

**France Bevk**, najplodovitejši slovenski pisatelj, je izpolnil petdeset let. Izdal je doslej 2 pesniški zbirki, 9 knjig novel in črtic, 20 povesti, 9 romanov, 6 odrskih del, 12 mladinskih spisov, 11 prevodov in 3 druge knjige. Skupaj torej 72 del.

ZELEZNINA NA DROBNO IN DEBELO

nudi ugodno trgovina

KARDOŠ JOSIP

v M. Soboti

---

NAJBOLJŠI ČEVLJI SO

PEKO \* PEKO

čevlji slovenskega izdelka

BRUMEN JOŠKO

v M. Soboti

---

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

KARDOŠ JOSIP

v M. Soboti ugodno nudi

ŽELEZNINO NA DROBNO IN DEBELO

---